

ערב פסח שחל בשבת

הלכות ערב פסח שחל בשבת קודש

מאת מוריננו המרא דאתרא הגאון רבי עבי וידר שליט"א

חלק מהדברים התלבנו ונמסרו בשיעור השבועי הנמסר מידי יום חמישי בביהכ"נ גל-ערב בשעה 22:30

שבת הגדול

מקדימים דרשת שבת הגדול לשבת שקודם ע"פ (בשנה זו ויקרא) כדי שיהא שהות לציבור לדעת ולהכין את צרכי הפסח (מ"ב ס"ו ת"ל סק"ב).

אמנם הנוהגים לקרוא את ההגדה בשבת במנחה כמנהג הרמ"א יקראו בשבת שבע"פ (בשנה זו פרשת צו), וכן מפטירים בשבת ער"פ 'וערבה' דהיא הפטרת שבת הגדול (עי' לבוש ס"ו ת"ל וא"ר שם).

תענית בכורות

י"א דמקדימים התענית ליום ה', וי"א דכיון שא"א בזמנו ידחה לגמרי (שו"ע ת"ע ס"ב), וי"א דזמנו ביום ו' (ברכ"י בשם המאירי), ולמעשה לענין הלכה נקטינן שמתענים ביום ה'.

בדיקת חמץ

מכירת חמץ

המוכרים את החמץ כדי לא להתחייב בבדיקה יש להם למכור בשנה זו קודם אור לי"ג שהוא זמן בדיקת חמץ בשנה זו.

ביטול אחר בדיקת חמץ

מיד לאחר הבדיקה מבטל החמץ כבכל שנה ואומר הנוסח 'כל חמירא' דאחר בדיקת חמץ (מ"ב ס"ו תמ"ד סק"א), ויזהר להניח החמץ שמשאר לאכול למחר ולשבת במקום מוצנע כדי שלא יתפזר ע"י ילדים וכדו' ויצטרך לבדוק שוב (מ"ב שם סק"ג).

שכח לבדוק

שכח ולא בדק בלילה זה צריך לבדק למחרת מיד שזכר, והבדיקה תהיה בנר דוקא שבזה יכול לבדוק יותר בחורים ובסדקים (שו"ע תל"ה ס"א). ואם נזכר רק בשבת שלא בדק לא יבדוק כיון שהרי אינו יכול לבדוק לאור הנר (גר"ז תל"ה ג', אמנם אם יכול לבדוק לאור חשמל באופן שאין איסור בטלטולו יכול לבדוק גם בשבת). אם נזכר ביו"ט בזה תלוי אם כבר ביטל את החמץ לא יבדוק ביו"ט, ואם לא ביטל יבדוק ביו"ט (מ"ב שם סק"ב וכהפ"ח).

זמנה

זמן בדיקת חמץ בשנה זו הוא בליל שישי שהוא אור לי"ג, ואע"פ שמוקדם הוא מ"מ חלים בו כל הדינים השייכים לדיני בדיקת חמץ ומברך על בדיקה זו (מ"ב תמ"ד סק"א). וזמנה מיד בתחילת הלילה בצאת הכוכבים, ולכן אסור באכילה קבועה מחצי שעה קודם צאת הכוכבים, וכן אסור להתחיל בלימוד משיגיע זמנה וכל דבר שיכול להימשך ויגרום לו להפסיד את עשית המצוה בעיקר זמנה שהוא מיד בצאת הכוכבים (כן משמע במ"ב ס"ו ת"ע סק"ו שהתיר לבכור שצם רק אכילת עראי ולא התיר אכילה גמורה).

אכילה קודם הבדיקה

אמנם מותר חצי שעה קודם זמנה פירות אפי' הרבה, וכן מותר לאכול מצאה"כ פת פחות מכביצה או פירות ואפי' תבשיל מה' מיני דגן דרך עראי ולא הרבה. ולכן מי שהתענה וקשה לו לבדוק את החמץ מחמת התענית, יכול לאכול כנ"ל (מ"ב ס"ו תל"א סק"ו ובביאור"ל שם). ואם גם זה קשה לו טוב יותר שיתן לאחר לבדוק והוא יאכל אכילה גמורה משיאכל קודם בדיקה (מ"ב ס"ו ת"ע סק"ו).

דיני עש"ק

ביטול אחר שריפת חמץ

לאחר שריפת חמץ אין אומרים נוסח 'כל חמירא' שרגילים לומר בכל שנה לאחר שריפת חמץ, כיון שאינו יכול לומר 'דלא ביערתי' שהרי משאיר חמץ לצורך שבת וחזור וזוכה בו (מ"ב שם סק"י), ואת היה"ר שלאחר שריפת חמץ יכול לאומרו שהרי מקיים מצות ביעור במה ששורף החמץ.

הכנה ליו"ט

צריך להיזהר להכין בע"ש את כל צורכי ליל הסדר כדי שלא ימשך בהכנות הסעודה ויתחיל מאוחר, והרי אמרו להזדרז להתחיל הסדר כדי שלא ישנו התינוקות ובפרט דישנם דברים שלכתחילה אין להכניס ביו"ט, כגון הכנת הפתילות לצורך יו"ט, מי מלח, שטיפת המרור מחרקים, הכנת החרוסת.

המפוררים את החריי"ן מערב יו"ט יכולים לפוררו בע"ש וישמרו אותו בכלי אטום שלא יפוג חריפותו עד התחלת הסדר (אורחות רבנו ח"ב סג), אבל אפשר לפורר ביו"ט עצמו וכן נהג הגר"א בדוקא (מ"ב תע"ג סקל"ו).

סעודות השבת

שינוי מקום

האוכלים את חמץ בחצר או במרפסת שאינה מקורה ורוצים להמשיך הסעודה בתוך הבית, לדעת השו"ע צריך לברך ברכהמ"ז במקום שאכל ואח"כ להמשיך סעודתו במקום אחר, ולדעת הרמ"א (ריש סי' קע"ח) סגי במה שדעתו לאכול שם, וטוב יותר אם יחזור לחוץ בסוף הסעודה ויאכל עוד פת ויברך ברכהמ"ז שם.

קטניות

אף הנוהגים איסור באכילת קטניות מותרים לאכול כל זמן שמותר לאכול חמץ (כמבואר בערוה"ש שכך נהג, וכך הוא בהוראות הגרי"ח זוננפלד), רק שנהגו זהירות בזה שמא ינתז על כלי פסח או על כירה של פסח, וכן כתב החזו"א בהוראות לבני ביתו (קובץ אגרות ח"א קפ"ח) שלא להכין מאכלי קטניות לשבת זו.

הרוצה לאכול קטניות בשבת זו יהיה הכל הן הבישול והן החימום בכלים חד פעמים, וכשמחמם על הפלטה או הבלעך יזהר מאד שלא ינטוף אל הפלטה, וגם טוב שיכסה בנייר כסף בנפרד כדי שאם ינתז לא ינתז על הפלטה.

מצה עשירה

אף הנוהגים שלא לאכול מצה עשירה בפסח (כמש"כ הרמ"א סי' תס"ב ס"ד) ודאי יכולים לאכול מצה עשירה ב' סעודות של שבת קודם סו"ז אכילת חמץ.

אומרים מזמור תודה ולמנצח ביום ו' וסדר התפילה כבכל חודש ניסן.

שריפת חמץ

ביום שישי שהוא י"ג בניסן צריך לבער את כל החמץ שברשותו, וצריך להיזהר גם בשנה זו לשרוף את החמץ קודם תחילת שעה שישית כבכל שנה, אע"פ שעדיין אי"ז זמן איסורו שהרי מותר עד למחר, מ"מ תקנו כן כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר זמנו (שו"ע שם ס"ב).

ישאיר רק כדי סעודות בשבת (שו"ע תמ"ד ס"א, וכדמשמע בראשונים בסוגיא שם שצריך לבער כל מה שאי"ז לו לשבת. ועי' באגרות החזו"א ח"א קפ"ח), ויכול גם להשאיר לצורך יום שישי אם דעתו לאכול עוד חמץ (ביאור"ל שם), אמנם בע"ש סמוך לחשכה אם רואה שנשאר לו יותר מכדי צורך סעודות שבת יבער לפני שבת את המיותר (שהרי חזר דינו כקודם הביעור שצריך לבער את כל החמץ שאינו צורך שבת).

כלי האכילה בשבת

אין להכין לצורך שבת תבשילים של חמץ מכיון שנדבק החמץ בכלים ויצטרך להדיחם בשבת, ואסור משום שאי"ז צורך שבת (שו"ע שם ס"ג). ומטעם זה אין להשתמש בכלים של חמץ בדבר חם כיון שהאוכל בולע טעם חמץ ויצטרכו שטיפה, ואם צריך להשתמש בכלי חמץ ישתמש בכלי שאינו בן יומו.

וכן המשתמש בכלי חמץ בדבר קר צריך להיזהר לא לשטוף בשבת משום הכנה, אלא יניחם במקום מוצנע עד לאחר יו"ט.

מן הראוי לבשל הכל בכלים של פסח ולא לבשל כלל בכלי חמץ (מ"ב תמ"ז סק"ד, וכן הוא כבר במנהגי המהרי"ל) וכן ראוי שכל שימושיו יהיה בכלים של פסח במאכלים שאינם חמץ, וודאי שצריך זהירות שלא לאכול בהם חמץ או לערבם בכלי חמץ. וכיום שהתרבה השימוש בכלים חד פעמים מוטב להשתמש בהם ובסוף להשליכם לפח ולהפקיר כל החמץ הדבוק בהם.

עירוי מכלי לכלי

אסור לערות מכלי של פסח ישר לתוך כלי החמץ או אפי' לכלי שיש בו חמץ, אלא יקח בכף נקיה ויתן בתוך כלי חד פעמי (ועי' שעה"צ שם סק"ד, ובפר"ח שכתב שנהג להוציא מקדרה של פסח בכף של פסח ולהניח בקערה של חמץ), וכ"ש שלא יערה מכלי חמץ לתוך כלי של פסח.

אכילת מצה בשבת

מצה שאפשר לצאת בה ידי חובה בערב פסח אסור לאכול מעלות השחר (רמ"א תע"א ס"ב) דדמי לבעל ארוסתו בבית חמיו (ירושלמי הובא בהרבה ראשונים), והטעם כדי שיהיה ניכר אכילתה בלילה לשם מצוה (מ"ב שם סק"א בשם הרמב"ם). ואפילו קטנים אסורים לאכול כיון דדרישנן 'והגדת לבנך... בעבור זה' ואם הקטן כבר אכל מצה אינו חידוש אצלו, אבל קטן שאינו יודע מה שמספרים לו מעניני יציאת מצרים מותר דאין שייך בו טעם הנ"ל.

מצה מבושלת

מצה מבושלת מעיקר הדין מותר לאכול בע"פ, כיון שאין יוצאים בה יד"ח, אבל הביא המ"א (תמ"ד סק"ב, וכן משמע מדבריו בסוף סי' תע"א) מהמהרי"ל דלא נהגו כן וכן דעת הגר"א (שם סק"ז), והובא בשעה"צ (תמ"ד סק"א, אמנם במ"ב תע"א סק"כ כתב בפשטות שאפשר לאכול מצה מבושלת, ומ"מ המנהג לחוש ולא לאכול מצה מבושלת).

כופתאות

פרורי מצה פחות מכזית שנתבשלו מותר לאוכלם וברכתם בורא מיני מזונות אפי' אם קובע עליהם סעודה, וכן אם גיבלם ועשה מהם כופתאות (קניידלעך) ובישולם מותר מעיקר הדין לאוכלם (מ"ב תמ"ד סק"ח ותע"א סק"כ), אמנם י"א שאין לאוכלם (כן הוא להדיא במהרי"ל, ובמ"א סו"ס תע"א משמע דכופתאות אסור ועי' ברע"א שם).

מאכלים מקמח מצה

פרורי מצה שנילושו בדבש וכדו', עדיין שם מצה עליהם ואסור לאוכלם (רמ"א תע"א ס"ב). וכן אין לאכול עוגות שנעשו מקמח מצה או 'שניצל' שמצופה בקמח מצה טוגן במעט שמן (כ"כ פוסקי זמנינו).

אסטניס

אסטניס שאם אוכל ביום לא יאכל את המצה לתאבון, אע"פ שבכל שנה מצוה עליו לצום (כמבואר בשו"ע סו"ס ת"ע), מ"מ בשנה זו לא יתבטל ממצות סעודת שבת, דסו"ס מקיים מצוה באכילת מצה גם אם אינו תאב כ"כ אלא שאינו מן המובחר (מ"ב ושעה"צ שם), ויזהר לא לאכול יותר מדי אלא רק כדי קיום המצוה, ויזהר לאכול סעודה שלישית קודם שעה עשירית (עי' ברמ"א תע"א ס"א).

מצה ללחם משנה

אם אין לו לחם משנה יכול לקחת מצה להשלים ללחם משנה (חזו"א קוב"א ח"א קפ"ח), וראוי שלא יקח ממצות שייחד לצורך ליל הסדר דאפשר דמוקצים הם כיון שמקפיד עליהם.

סעודה שלישית

הנה צריך לדעת אין לקיים מצות סעודת שלישית בשבת זו, שהרי עיקר חיובה הוא אחר חצות היום ועיקר חיובה הוא בפת דוקא (כמבואר כ"ז בשו"ע רצ"א), והנה בשבת זו אחר חצות אינו יכול לקיים בחמץ כיון שכבר הגיע זמן איסורו, וכן לא יכול לקיים במצה שהרי אסור לאכול מצה בערב פסח, ונאמרו בזה כמה שיטות.

שיטות הפוסקים בזה

בשו"ע כתב שיאכל מצה עשירה אחר חצות, אמנם לדעת הרמ"א (תס"ב ס"ד) שאסור לאכול מצה עשירה אחר סו"ז אכילת חמץ (וכ"כ הכה"ח תמ"ד סקט"ו דיש מבני ספרד שנמנעים), וכן לדעת השו"ע אם אין לו מצה עשירה, יאכל בשר ודגים פירות ועדיף בשר ודגים מפירות (ולענין כופתאות עי' לעיל מש"כ הדעות בזה), וי"א שאם יוצא בפירות עדיף שיקח פירות שברכתם מעין שלש (כה"ח שם סקט"ז, וכ"כ בב"י בסי' רצ"א בשם השבלי הלקט שכך היה נהג ר"י ב"ר יהודה בכל שבת).

בחז"א כתב לקיים במצה מבושלת, אמנם כבר הובא לעיל מהמ"א בשם המהרי"ל דלא נהגו כן והובא במ"ב (שעה"צ תמ"ד סק"א).

במ"ב כתב בשם הגר"א שבשבת זו סומכים על השיטות שאפשר לקיים סעודה שלישית קודם חצות, וע"כ מן הראוי להשכים לתפילת ותקין כדי להספיק לאכול ב' סעודות של פת קודם זמן איסור אכילת חמץ (בשנה זו לפי המ"א עד שעה 10:11). ולכתחילה יפסיק בין סעודה לסעודה כדי שיעור חצי שעה (חזו"א בהוראותיו), וי"א שמספיק אף פחות מכן, וי"א שיצא לטיול קצר מחוץ לבית.

קיום למעשה

והחזו"א הורה לב"ב (קוב"א ח"א קפ"ח) שיאכלו בבקר סעודת שחרית בחמץ אם גבינה ביצים פירות וכדו' ויפסיקו חצי שעה ויחזרו לאכול שוב סעודה של כזית פת, ולאחר מנחה לאכול בשר ודגים בכלים של פסח, וכן יש לנהוג לכתחילה כדי לצאת ידי שניהם.

מי שלא יכול לקיים שניהם עדיף שיאכל אחר חצות סעודה שאינה פת מלאכול ב' סעודות מפת קודם זמן אכילת חמץ (דהרי כך היא עיקר הכרעת רוב הראשו' השו"ע ושאר פוסקים).

בזוהר כתב שמקיים סעודה זו בדברי תורה, ומבואר דס"ל שכל הני דיעבד אין מקיימים בהם סעודה שלישית כלל. וירא שמים יצא ידי כולם.

אכילת מצה עשירה בסעודה שלישית

הנוהגים לאכול מצה עשירה או מצה מבושלת לסעודה שלישית צריכים לאכול קודם שעה עשירית, ואף האוכלים שאר פירות ומיני תרגימא אחר שעה עשירית לא ימלאו כריסם מהם וכדלהלן (שו"ע תע"א ס"א וב').

האוכל מצה עשירה לשם סעודה שלישית, י"א שמכיון שאוכל כן לקיום המצוה ודרכו לאכול פת מברך 'המוציא' וברכהמ"ז (ברכ"י תמ"ד), וי"א שיברך 'מיני מזונות' אם לא קובע ע"ז (כה"ח שם סק"א, ועיי"ש שכתב דאין לאכול כדי קביעות סעודה כדי שיאכל המצה בלילה לתאכון אלא יאכל רק כדי שיעור ברכת מעין שלש).

דיני הביעור בשבת

זריה ברוח

לכתחילה לא יזרה לרוח את פירורי החמץ דיש לחוש בזה משום זורה, ואם א"א בענין אחר יש להקל (במ"א תמ"ו ס"ק ב' אסר משום זורה, וכן בב"ח תמ"ד אסר משום טירחא וכן הוא בפר"ח שם, אמנם במ"ב בתמ"ו סק"ו כתב דאין לחוש ומותר לזרות, וציין לגר"ז ולמש"כ בביאוריה"ל שי"ט, והנה הגר"ז לא התיר אלא ביו"ט ולא בשבת ומשום 'מתוך' דהותר זורה ביו"ט לצורך או"נ. וכן הביאוריה"ל בשי"ט על דברי הרמ"א דאין לרוק ברוח הביא לדברי רע"א שפקפק בכל איסור זורה בכה"ג וצירף עוד דאפשר דהאיסור הוא רק בגידולי קרקע. והנה בנד"ד הרי הוא גידולי קרקע והדרנא דאין היתרו אלא משום דאינו בורר אוכל מתוך פסולת, וע"כ לכתחילה נראה דאין להקל בזה היכא דאפשר, והיכא דא"א נראה דיש להקל משום איסור חמץ).

אחר זמן איסור אכילת חמץ

אחרי שעה רביעית אם מצא חמץ ברשותו מותר לטלטלו כדי לזרוק לבית הכסא וכדו', וכן יכול להאכיל לבע"ח שמוזנוניהם עליו או לגוי (דסתם בע"ח אסור להאכילם בשבת). **מצא** את החמץ אחרי שעה חמישית הרי החמץ אסור בטלטול וצריך לכפות עליו כלי ולמוצאי יו"ט יבערו. אם החמץ כבר בידו אי"צ להניחו אלא יטלטלו לביהכ"ס ויבערו (ביאוריה"ל תמ"ו ד"ה שלא).

זמן הביעור

יש להיזהר מאד לבטל את כל החמץ קודם שעה שישית (בשנה זו למ"א בשעה: 11:27), ויאמר נוסח 'כל חמירא' שאומרים לאחר שריפת חמץ (שו"ע תמ"ד ס"ו).

דיני שעה עשירית

משעה עשירית (בשנה זו 3:50) אסור לאכול מצה עשירה וכל דבר העשוי מה' מיני דגן, כדי שיוכל לאכול בלילה מצה לתאבון, אבל יכול לאכול בשר דגים ביצים פירות וירקות בין חיים ובין מבושלים רק שלא ירבה באכילתם (שו"ע תע"א ס"א וב' ובמ"ב שם דלא כהמ"א).

שתיית יין

השותה יין לאחר שעה עשירית לא ישתה יותר מרביעית, או שישתה לא פחות מב' רביעיות יין, והטעם כיון שיין מעט משביע ופחות מרביעית לא נחשב מעט, ויותר מרוב ב' רביעיות גורר תאות המאכל, אמנם לא ירבה בשתיית יין מדי כי ודאי יקלקל תאות המאכל וגם שיכול לבוא לידי שכרות ויתבטל ממצות הלילה (מ"ב שם סק"ז וח').

שיירי האכילה

אחר שגומר את סעודת החמץ צריך לבער את כל החמץ והפרורים שנשארו, וע"כ צריך לנער את המפה שאכל עליה וטוב שיטאטא את הבית במקום שאכל וישליך לבית הכסא. פרורים שנשארו על הרצפה מעיקר הדין אין בהם איסור, כיון שדקים הם ומתבטלים בדריסת הרגלים, ואף אינם מצטרפים לכזית כיון שאין בהם דיבוק, אמנם ראוי לטאטא את הבית ולהשליך לביהכ"ס (מ"ב תמ"ד סק"ה).

חתיכות חמץ

חתיכות חמץ שנשארו יש לפוררם ולזרקם לביהכ"ס או לכיור, ויש הנוהגים לשפוך עליהם חומר שפוסל אותם מאכילת כלב, או שישליכם לרה"ר או לפח ציבורי ויפקירם קודם שעה שישית (וי"א שאין להשליכם לפח ציבורי משותף).

כלי החמץ

אם אכל בכלים של חמץ דבר חם או דבר קר שיש בו חשש חמץ, צריך לנקות אותם במעט מים זורמים תחת הברז ויותר טוב שישטוף הכלים ע"י גוי אם אפשר (שם ושם), ואם הוא דבר קר יניחם כמות שהם. ואחר שינקו את הכלים יניחם במקום מוצע (שו"ע תמ"ד), והחזו"א היה מניחם במקום שנמכר לגוי (קוב"א ח"א קפ"ח).

כלים ומפה חד פעמיים יש להשליכם ולהפקירם קודם שעה שישית ברה"ר או לפח ציבורי (וי"א שאין להשליכם לפח ציבורי משותף).

פירור החמץ

מותר לפורר את החמץ כדי להשליכו לביהכ"ס או לכיור ואין בו משום טוחן, שהרי אין טוחן אחר טוחן (שעה"צ סי' תמ"ו סק"ז והוא ממצחצח"ש תמ"ו סק"ב, אמנם יעו"ב בב"ח תמ"ד) דיש בו משום טירחא וכן נראה בפר"ח שם, אבל נראה דהמ"ב לא חש לזה).

נחינה לגוי

מעיקר הדין מותר לתת לגוי מעט חמץ במתנה בסתמא אפי' אם יוציא לרה"ר גמורה ובלבד שלא יאמר לו כן בהדיא, ובעל נפש ראוי שיתנה עמו שלא להוציא, אמנם כ"ז אינו כ"כ נ"מ לדידן שאין לנו רה"ר גמור והכל ככרמלית וע"כ יכול לתת לגוי במתנה אפי' ע"מ שיוציא מביתו (שו"ע שם ס"ד ובמ"ב).

השלכה לפח ציבורי

מותר לזרוק לפח ציבורי ולהפקיר את החמץ, אע"פ שאין מפקירים ביו"ט מ"מ לצורך מצוה מותר דאינו אלא שבועת (וי"א שיש להיזהר להשליך לפח ציבורי משותף).

זמני היום לשבת קודש ערב פסח

סו"ז אכילת חמץ: 10:11 (גר"א: 10:41)
סו"ז ביעור חמץ: 11:27 (גר"א: 11:42)
חצות היום והלילה: 12:45
שקיעת החמה ערב פסח: 6:59

פסח כשר ושמוח

זמני מכירת חמץ ע"י מוריגו הרב שליט"א

בביהכ"נ גל-עד'

ביום שני ט' ניסן בין השעות 9:40-10:10 בבוקר,
וביום רביעי י"א ניסן בין השעות 9:00-9:30 בבוקר,
וביום חמישי י"ב ניסן בין השעות 9:40-10:10 בבוקר.

בביהכ"נ 'המרכז'

ביום שני ט' ניסן בין השעות 9:00-9:30 בבוקר,
וביום רביעי י"א ניסן בין השעות 9:40-10:10 בבוקר,
וביום חמישי י"ב ניסן בין השעות 9:00-9:30 בבוקר.